БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетиннген

1952 август 9 СУББОТА № 154 (2584)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Шериг-Далай флодунуң хүнүнге уткуштур (1 арын).

Малга быжыг чем суурну тургузар (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: Каа-Хем районнуң партия конференциязы (2 арын).

Колхоз тудуунда (2 арын).

С. Кайдан.—Областың музыка школазының беш чыл болурунга уткуштур (2 арын).

Чаа өөредилге чылынга уткуштур (3 арын).

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ: Л. Баскакова. — Сөөк туберкулёзу (3 — 4 арыннар).

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР: С. Лысков.—Колхоз рынгунуң ажылын экижидер М. Көрген-оол.—Сядыг ажылынга корум чурумну тургузар (3 арын).

Улус демократиязының чурттарында (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Көдээ интеллигенция-биле ажылды экижидер

Бистиң чуртувуска улустуң чаа, совет интеллигенциязының тургустунганы— социализмниң кайгамчык тиилелгелериниң бирээзи болур.

ВКП(б)-ниң XVIII съездизинге кылган отчёттуг илеткелинге эш Сталинниң чугаалааны болза: «... Чон-биле сырый харылзаалыг болгаш бодунуң массазы-биле аксаа бүзүрели-биле болгаш шыны-биле бараан болурунга белен чаа, совет интеллигенция тургустуна берген... Бис болза, бодунуң составының-даа, бодунуң социал-политиктиг өөзүзүнүң-даа талазы-биле эрги, буржуазтыг интеллигенциядан үндезини-биле ылгалып турар, хөй санныг, чаа, социалистиг интеллигенциялыг болган бис».

Ажылчын аңгы-биле болгаш тараачыннар-биле тудуш харылзаалыг ёзулуг улусчу, совет интеллигенция болза, коммунизмни тургузар дээш демиселге бодунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар. Бистиң интеллигенциявыс социализмни тургузарының үезинде болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының тиилелгези дээш демиселге чоннуң идегелин бүзүреткен, дайын сөөлүнүң чылдарында бистиң интеллигенциявыс бүгү совет улус-биле кады коммунизмниң сталинчы тудуушкуннарын боттандырары дээш үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларында шыдымыккай демисежип турарлар. Большевик партияның болгаш совет чазактың хүн-бүрүде сагыш салып келгениниң ачызында Совет Тывага интеллигенцияның улуг отряды өскен. Амгы үеде областа 1500 башкылар, көдээ ажыл-агыйның 500 ажыг тускай эртемпиглери, эмнелгениң болгаш культура чырыдыышкын албан черлериниң 1000 хире ажылдакчылары бар.

Өзүп олурар аныяк салгакчыларны коммунизмниң ёзузунга кижизидер болгаш оларны эртем билиглиг болдурар дээш башкылар улуг болгаш чаагай ажылды чорудуп турар. Бистиң эмчилеривис болгаш фельдшерлеривис боттарының билиглерин, күштерин ажылчы чоннуң кадык чаагай байдалынга харам чокка бараалгадып турарлар. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары массага чаа, социалистиг культураны чедирип турар.

Бистиң ынзк Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалының моон сонгааргы улам-на быжыгыышкынының, чоннуң чаагай чоруунуң, коммунизмниң тиилелгезиниң ады-биле бистиң интеллигенциявыс эк-сеткилдиг, шыдамыккай ажылдавышаан, чоннуң хүндүлелин чедип алган. Бисте, интеллигенцияның үүс-үүс төлээлери областың ажылчы чоннарының аразынга улуг ат алдарны эдилээннер. Чижээлээрге, Тес-Хем районда башкы Коворова, Чадаанада эмчи Александрова, Бии-Хем районда башкы Опеш, Чөөн-Хемчик районда зоотехник Кудрявцева олар болгаш областың хөй-ниитизинге билдингир өске-даа мурнакчылар бар. Көдээ интеллигенция аныяк Совет Тыва областың экономиказын болгаш культуразын сайзырадыр херекке, обласка социалистиг чартыышкыннарны дүрген доозарының херээнге улуг салыышкынны киирип турар.

Көдээ интеллигенцияның саны соксаал чокка өзүп, көдээ ажыл-агый эртемнерин болгаш практиканы тывынгыр база чогаадыкчы ажылы-биле байыдып, колхозтар, совхозтар бүдүрүлгезиниң чаартыкчылары-биле бодунуң хүрээлеңин долдуруп ап турар.

Тыванның көдээ интеллигенциязының мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Амгы үеде көдээ ажыл-агый талазы-биле кол сорулга болза, бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн улам-на бедидери, ниитиниң малының баш санын көвүдедири, ооң бедик продуктулуун чедип алыры болур. Ол чугула сорулганы шиитпирлээринге бистиң көдээ интеллигенциявыс улуг рольду ойнаар.

Ооң төлээлери хөй санныг агротехниктиг курстарда болгаш бөлүмнерде башкылап, олар школаларны, культура бажыңнарын, номчулга черлерин, библиотекаларны удуртуп, көдээ ажыл-агыйның ажылышчилериниң мурнунга илеткелдер кылып, лекциялар номчуп, өске-даа кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турарлар. Партия организациялары боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге, колхозчуларны мобилизастаар талазы-биле ажылдарга оларны киириштирип турарлар.

Көдээ интеллигенция улус ажыл-агыйының болгаш культураның чаа көдүрлүүшкүнү дээш ажылга эң-не идепкейлии-биле киржип турар. Ол ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидер талазы-биле партия организацияларынга дузалажып, Ленин—Сталинның идеязын, совет патриотизмниң болгаш улустарнын найыралының идеязын массага чедирип турар.

Ооң-биле чергелештир интеллигенцияны удуртур политиктиг ажылды хөй-хөй партия организациялары чогуур негелдезинге ыракта чедир чорутпайн турар деп үвени, оларны ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге кошкак киириштирип турарын миннир херек.

ВКП(б) обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен IX пленуму болза, бистиң областа ВКП(б)-ниң райкомнары болгаш хооркому, эге организациялары интеллигенция-биле, эң ылаңгыя башкылар болгаш эмчилер, культура-чырыдыышкынның албан черлериниң ажылдакчылары-биле четпес ажылдап турар деп көрген. Интеллигенцияны Тыванның культуразынга болгаш экономиказынга социалистиг чаартыышкыннарны дүргеп доозарының идепкейлиг демиселинге кошкак киириштирип турар.

Эң ылаңгыя Тес-Хем, Сүт-Хөл болгаш Барыын-Хемчик районнарга интеллигенция-биле ажыл тергиин четпес чоруп келген. Ол районнарда чамдык ажылдакчылар интеллигенцияның ролюн үнелевейн турган барымдаалар бар. Партия организациялары үндезин чурттакчылардан национал кадрларны белеткээринче чогуур кичээнгейни салбайн турар.

ВКП(б) обкомунуң пленуму интеллигенцияның марксисчи-ленинчи кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды экижидерин партия организацияларындан негээн. Ол сорулга-биле интеллигенцияның ортузунга марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң, ССРЭ төөгүзүнүң талазы-биле, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы байдалының дугайында лекцияларны үргүлчү номчуурун сүмелээн. Үндезин чурттакчылардан үнген национал интеллигенцияны кижизидер ажылче кол кичээнгейни салыр ужурлуг.

Партия организацияларының сорулгазы болза, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, эмчилерниң, башкыларның политиктиг өзүлдезиниң болгаш ажыл-ишчи мергежилин бедидериниң дугайында хүн-бүрү сагыш салып, оларны хөй-ниитиниң ажылынга болгаш көдээге культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылынга база көдээ ажыл-агый дугайында пропаганданы нептередиринге калбаа-биле киириштирери болур. Интеллигенцияның материалдыг амыдырал чурталгазының байдалын улам-на экижидериниң талазы-биле боттуг ажылдар чорудары ышкаш ындыг чугула айтырыгны кажан-даа уттуп болбас.

Интеллигенция-биле политиктиг ажылды доктаамал чорудуп, ону большевикчи шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң ёзузунга база күрүненің эрге-ажыктарынга бараан болур чорукка кижизитпиннаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга ооң киржилгезин улам идепкейжидер.

Алай шынаазында хой ажылы

ОШ. Алайның кудуруктуг, чартык бөдүүн дүктүг хойларын өстүрүп. сайзырадырының ажыл-агый черин бедик даглыг Алай шынаазында тургускан. Киргизтиң мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң мурнуу Киргизтиң дүржулга станциязының экспериментал-дыг фермазынга ол чаа породалыг бөлүк хойларны үндүрген. Алайның ол хойлары эьт-чаг болгаш шыдамаккай талазы-биле онзаланчак болуп турар. Ооң мурнунда Алайга турган хойлардан ооң дүгүнүң шыпары база ийи катап улуг болуп турар.

Ындыг хойлар республиканың бедик даглыг мурнуу районнарынга нептеренгей болуп көвүдеп өзер.

(СЭТА)

Шериг-Далай Флодунуң Хүнүнге уткуштур

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге белеткелдер чуртта калбарып турар. Байырлалга алдар болдурган лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны бүдүрүлгелерде, колхозтарда, албан черлеринде эрттирип турар.

Москвада Совет Армияның төп музейинге кээп турар көрүкчүлериниң саны улам көвүдеп турар. Мында Шериг-Далай Флодунуң дугайында дыка хөй көргүзүглерни делгээн. Музейниң материалдары Совет флоттуң төрүтүнгениниң дугайын чугаалап турар. Совет эрге-чагырганың, аныяк Кызыл Армияның дайзынга удур тулчуп турганы Волга флотилиязының баштайгы дайынчы корабльдериниң модельдерин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Дыка хөй документилер, фотографиялар, чуруктар Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет далайжыларның маадырлыг чоруктарының дугайын чугаалап турар. Музейниң көргүзүглери ол ышкаш совет чепсектиг күштериниң дайын сөөлүндеги үедеги тургузуушкунун көргүзүп турар.

Киевтиң ажылчы чоннары байырлалга дыка белеткенип турар. ДОСААФ-тың эге организацияларында хуралдар эрттип, «В. И. Ленин биле И. В. Сталин — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң тургузукчулары болгаш удуртукчулары», «ССРЭ — далайның улуг күрүнези», «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Шериг-Далай Флоду» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны болгаш илеткелдерни номчуп турар. Библиотекаларда, клубтарда, партия кабинеттериниде бүгү улустуң байырлалынга алдар болдурган литератураларның, фотовитриналарның делгелгезин каастап турган.

Ригада, Лиепайда болгаш Латвияның өске-даа далай эрииниң хоорайларында байырлалга белеткеллер спортчу маргылдаалар-биле эрттип турар. Рига хоорайның ДОСААФ организациялары Рига—Яунциемс аразынга шлюпка-биле агитация походун кылганнар. Чурттуң төөгү музейинде ажытынган делгелгени мун-мун ригачылар көргеннер.

Бакуда Кызыл туктуг Каспий флотилиязының дайынчы далайжылары-биле Молотовский районнуң нефтичилери ужуражыышкын кылганнар. Байырлалга алдар кылдыр ДОСААФ кежигүннериниң эштириниң, хемелээриниң, парус спортунуң талазы-биле болгаш өске-даа маргылдаалар болуп эрткен.

(СЭТА).

Салгын хөмелериниң дүнеки чарыжы

ЛИЕПАЯ. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң ам болур деп турар байырлал хүнүнге турасказаткан салгын хемелериниң чанчыл болган дүнеки чарыжы Лиепай хөлүнге болуп эрткен. Чүүл-бүрү хевирлерлиг 19 хемелер чарыштың эгелээр черинге турупканнар. Эң аныяк яхтсмен болур—№ 2 школаның өөреникчизи Виктор Зизюлинниң чолаачылаан «Иома» дээр хемези бир дугаарында маннап келген.

Тиилекчилерниң аразында Линолеум заводунда чазаныкчы Ромуальд Высоцкий, харылзаачылар Пауль Линкис болгаш Янис Спагис, механик Зигурд Лаугалис, машинист Станислав Латвелис олар бар.

(СЭТА)

Шахтёр хүнүнге алдар кылдыр

КИЗЕЛ (Молотов область). Кизелдиң хөмүр-даш бассейнниң даг-жыларында шахтёр хүнүнге алдар кылдыр оттулар үүл тывыжының планын ажыр күүседир дээш чарыш калбарган.

Романенконуң удуртуп турары Калинин аттыг шахтаның коллективиниң участогу донецтиң шахтёру Тихон Михайловтуң методун ёзугаар ажылдавышаан, июльда 28 эшелон оттулар үүлдү бээр турган, 34-тү берген болгаш онаалгазындан ажыр 2,5 эшелон оттулар үүлдү берген. Ам ол участок августуң сөөлгү он хонуунуң үлүүн берип турар.

Чкалов аттыг шахтада байырлал мурнунуң чарыштарын набалоотбойщик Хайрулин проходчик Карташев болгаш врубмашинист Файзулин олар баштап турарлар. Оларның кижи бүрүзү чыл эгезинден бээр 10 айларның нормазын күүседипкеннер.

Крупская аттыг шахтаның, шахтёрлары чедиишкинниг ажылдап турарлар. Стахановчу Овсянников ажыл шагын кызырып тургаш, 42 шпур кылыр норманың орнунга 80 шпурну бир ээлчегде ажылдап турар. Крепильщиктер Егоров болгаш Шуркин олар хүннүн-не 30 метр погон черни быжыглап, бүдүн чартык ээлчегниң онаалгазын күүседип турарлар.

Бассейнниң транспорт цехиниң ажылдакчылары идепкейлии-биле ажылдап турарлар. «Кизелуголь» трестиң чүк үдүрер-транспорт эргелелиниң коллективи бодунуң социалистиг хүлээлгезин шагда-ла күүседкен. Уралдың бүдүрүлгелеринче ол коллектив пландан ажыр 10 эшелон хөмүр-дашты үдүрүп, вагоннарның куруг турар чоруун кызырганының түннелинде 16 мун вагон-шакты камнап алган.

(СЭТА)

Волга-Донда суурларның чаагайжыдылгазы

Чыл мурнунда Волга-Доннуң Донда тудуушкуну чоруп турган черге кым чораан болдур, ол черлерни ол ам танывайн баар.

Шаанда кургаг шынаа чыткан черде, ам кайгамчык эки дериглерлиг 13 шлюстуг болгаш насостуг станциялар-биле хандыртынган дөрт километр плотинага даянган канчаар-даа аажок улуг ховулуг далай—Карповтуң суг шыгжавыры апарган.

Суг шыгжавырының оң талакы эриинде шлюзту таварывышаан, Карповтуң суг белдириниң эдилекчилериниң сууру—Чаз Ильевка чатты берген.

Үстен дыка ажыг онза чараш туйбу бажыңнар, асфальтылатынган ногаан кудумчуларны дургаар дески одуруглар-биле турупкан.

Карповтуң суг шыгжавырындан суурнуң хевири кайгамчык чараш. Ооң эриинде, сугнуң мырыңай чанында пароход туружунуң бедик бажыны агарып көстүп турар. Пароход туружун долгандыр үнген янзы-бүрү чечектер, ногаан ыяштар, чазаглыг оруктар дүрген-не парк кылдыр сагындырып кээр. Дорт-ла чоруткан теректиг орук болза, пароход туружундан пароход туружунуң бүгү-ле тудуу-биле тергиин таарышкан архитектуралыг Культура Бажыңының ак кызыл бажыңынче чорупкан.

Канчаар-даа аажок улуг сквера-да долу эвес ортумак школаның ийи каът бажыны көстүп турар.

Чингир-ногаан үнүштер шыпкан, асфальта-биле кылган эрик кыдыының кудумчузу ында шөйлү берген чыдар. Ол кудумчунуң ийи талазынче чугайлап каан бажыннар чаптып чоруй барган. Культура Бажыңының арты-биле Ленин болгаш Сталинград деп ийи кудумчулар шөйүлген. Чыл мурнунда аңаа чалгааранчыг кургаг хову турган. Ам кайнаар-даа көрзүнзе чингир-ногаан үүе болган.

Ногаан тудуушкуннуң башкарыкчызы М. И. Смирнованың дыннаткаңы ёзугаар алырга, селбегер теректер болгаш сарыг чаданнар колдаан 800 хире улуг ыяштарны, 20 мундан ажыг чаш ыяштарны олурткан болуп турар. Тротуарларны болгаш оруктарны дургаар 40 мундан ырак ажыг чадаң ыяштар болгаш каттар сыптары ногаарарып чоруй барган.

Амгы үеде суурну чаагайжыдып кылырының сөөлгү ажылдары дооступ турар. Тротуарларны асфальтылавышаан, хем вокзалының бажыңын кылып турар. Котельдарлыг суг дамчыдылгалары ажыглалче кирген канализацияны эдилелче киирерин белеткеп турар.

Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының эдилекчилериниң чурттап, ажылдап турары Мариновка, Варваровка, Береславка, Чапурнико болгаш өске-даа суурлар тергиин чараш болгаш бедик шынарлыг болурлар.

А. ГРАЧЕВ,
СЭТА-ның тускай корреспондентизи.

Малга быжыг чем суурну тургузар

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозу силос салыышкынының болгаш сиген белеткелиниң талазы-биле районда база мурнакчы колхозтарның бирээзи болуп турар. Мында сиген кезилдезиниң бригадалары эң эки ажылдап турар.

Аът-биле сиген кестирип ажылдап турар колхозчулар Салчак Анчымай, Надежда Нелюбова болгаш Елена Норкина олар эки ажылдап турарлар.

Чуруктa: «Ленинчи орук» колхозтуң сиген шөлү. Үстүнде тырыкы иштинде Е. Норкина. Ол хүнде 5 гектар черниң сигенин кестирип турар.

Чуруу: **А. Ермолаевтии.**

Тожуда мал чеминиң белеткели

ТООРА-ХЕМ. **(Радио-биле).** Август 5-тиң медээзи-биле алырга Тожу району сиген белеткелиниң планын 81 хуу күүседкен болгаш 120 тонна силос белеткээр тургаш, ол планны ажыр күүседип, 195 тонна силосту белеткеп алган.

Районда «Советтиг Тыва» колхоз (даргазы эш Базыр, партия эге организациязының секретари эш Чижит) сиген белеткелиниң планын 81 хуу күүсетпишаан, 60 тонна силосту салып, мал чеми белеткээриниң талазы-биле мурнакчы болуп турар.

Сиген белеткелинде 3 бригада ажылдап турар. Ында ажылдап турар колхозчулар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турар. Ол ышкаш «Май 1-зи» колхоз (даргазы эш Монгалбии, партия эге организациязының секретари эш Тайылга) сиген белеткелиниң планын 52 хуу күүсеткен болгаш 135 тонна силосту салып алган.

Көдээ Советтериниң иштинден Сыстыг-Хем көдээ Совет (даргазы эш Серен-Доржу) 6320 пуд сигенни сарааттап белеткээн болгаш сиген белеткээриниң планын 63 хуу күүсеткен.

Ооң-биле чергелештир районнуң Тоора-Хем, Севи көдээ Советтери малга чем белеткээриниң ажылын тергиин оожум темпи-биле чорудуп турар.

Сиген белеткелиниң планын Тоора-Хем көдээ Совети август 5-ке чедир үүгле 17 хуу күүседип турары-биле эптежип болбас.

Сиген кезилдезиниң темпизи кошкак

САМАГАЛДАЙ. **(Телефон-биле).** Тес-Хем районда сиген мурнуку чылдардан хөй дүжүттүг үнген.

Малга чем белеткелин районга быска хуусаада чедиишкинниг чорударының бүгү аргалары бар.

Ындыг турбуже мал чеми белеткээриниң ажылын район тергиин оожум темпи-биле чорудуп турар.

(Августуң 5-теги медээ-биле алырга) район сиген белеткээриниң планын үүгле 25,7 хуу, силос салыышкынының планын 77 хуу күүсеткен. Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Ензак), Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Бавуу) сиген белеткелиниң планын 3, 6—6, 3 хуу күүсеткеннер.

Малга чем белеткелиниң темпизиниң мындыг, эптежир арга чок оожум чоруп турарының кол чылдагааны болза, районнуң колхозтарында күш-ажылды эки организаставаанында болгаш эң ылаңгыя Ленин аттыг, Сталин аттыг колхозтарның баштаар черлериниң даргаларының ниитиниң малынга чем белеткээриниң ажылынга политиктиг үнелелди бербейн, ону ийиги чергениң үүлү кылдыр көрүп турарында болуп турар.

Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээриниң ажылынга улуг күжениишкинни тургузары негетинип турар.

Область сиген кезилдезиниң чоруп турары

(Август 5-те хуу-биле)

Районнар	Бүгү белеткээн сиген	Ооң иштинде колхозтар	Салган силос
1. Тожу	71,3	58,8	162,5
2. Өвүр	70,2	87,2	123,1
3. Бии-Хем	62,1	57,8	137,7
4. Чаа-Хөл	51,7	54,2	214,2
5. Таңды	49,2	42,8	46,4
6. Каа-Хем	47,3	54,1	98,7
7. Чөөн-Хемчик	45,6	49,4	135,5
8. Улуг-Хем	38,2	40,1	190,3
9. Барыын-Хемчик	28,7	24,5	61,0
10. Кызыл	26,7	28,4	41,9
11. Эрзин	26,0	27,0	107,6
12. Тес-Хем	25,3	26,5	77,8
13. Сүт-Хөл	25,2	29,2	159,0
14. Бай-Тайга	21,0	21,6	114,7
15. Тере-Хөл	5,6	6,3	—
16. Мөңгүн-Тайга	4,6	—	—

Колхоз чунар-бажыңныг болган

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң тудуг бригадазы тудуг планын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Тудуг бригадазының коммунист эш Аракчаага удурткан бөлүү 15 ажыл хүнүнде колхозтуң улуг чунар-бажыңының тудуун эки шынарлыг кылып доокан.

Колхоз боду чунар-бажыңныг болган чорук колхозчуларның культурлуг амыдыралын улам экижидеринге улуг рольдуг дээрзин билип, колхозчулар өөрүп турарлар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Каа-Хем районнуң партия конференциязы

Каа-Хем районнуң VII партия конференциязы чоокку хүннерде болуп эрткен. ВКП(б) райкомунуң отчёттуг үениң иштинде ажылының дугайында илеткелди ВКП(б) райкомунуң бир дугаар секретари эш Верзилин кылган.

Эш Верзилин бодунуң илеткелинге районнуң партия организациязы партияның алдыгы район конференциязының шиитпирин күүседип, база улустарның улуг башкызы болгаш баштынчызы эш Сталинга чоруткан чагаага алган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче партийжи массаны болгаш районнуң бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастап тургаш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле элээн чедишкиннерни чедип алганын демдеглээн.

Районнуң партия организациязы ВКП(б) ТК-ның директивтерин бодунуң ажылынга удуртулга болдуруп, ВКП(б) обкомунуң хүн-бүрү дузаламчызынга деткидип тургаш, районнуң улус ажыл-агыйынга элээн көскү түннелдерни чедип алган. Районда бүдүрүлгелер боттарының ажылынга чамдык экижидилгелерни кылган. Копту болгаш Хараалда бүдүрүлгелер чартык чылдың бүдүрүлге программазын ажыр күүсеткен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 17 хуу бедидип, продукцияның бот-өртээн 1,7 хуу чиигеткен. Ол ышкаш районнуң үлетпүр комбинады чартык чылдың бүдүрүлге программазын ниити продукцияларның талазы-биле 109 хуу, бараанныг продукцияларның талазы-биле 103 хуу күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эш Сталинга чоруткан чагаазынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпишаан тургаш, часкы шөл ажылдарын өй-шаанда агротехниктиг хуусааларда дооскан. Колхозтарның шөлдеринде күш-ажылды механизастаан болгаш колхозчу тараажыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улгатыгган. Районнуң колхозтары тарылга шөлүн энир чылгызынга удур 15,7 хуу калбарткан.

Район мал өстүрүлгезинің планын күүсеткен, чижээлээрге, чылгы малды 102,1 хуу, мыйыстыг бода малды 100,7 хуу, база мыйыстыг шээр малды чүс ырак ажыг хуу кылдыр күүсеткен. Мал өстүрүлгезинің планын күүседир талазы-биле районда «Ленинчи орук», «Тиилелге», «Большевик», Сталинчы орук» болгаш «Октябрь 30 чыл ою» колхозтар багай эвес ажылдааннар.

Районда машина-трактор станциязы бо чылдың хову ажылдарын эрткен чылгызындан кыска хуусаада эки белеткелдиг эрттирген. МТС часкы тарылга үезинде көрдүнген трактор ажылдарын 129 хуу күүседип, кывар, чаар материалдарның камналгазын база чедип алган болгаш часкы тарылганы 10 хонук хуусаада дооскан. Ылангыя № 1 бригада (бригадири эш Лифанов) часкы шөл ажылдарынга өске бригадалардан эки түннелдерни чедип алган.

Колхозчу чоннуң материалдыг амыдыралы улам-на чагаржып, оларның алыр орулгалары база өзүп турар. Колхозчу ажыл-агыйларның натура болгаш акша-биле алыр орулгазы 1950 чылга удур бүдүн чартык катап өскен.

Улус өөредилгезинің болгаш кадык камгалалының талазы-биле ажылга экижидилгелер база тургустунган.

Районнуң VI партия конференциязының шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнуң партия организациязы ам-даа четпес ажылдап турарын, база ол ышкаш ажыл-агыйның адырларынга боттуг, тодаргай удуртулганы тургузарының талазы-биле партия райкомунуң ажылында улуг четпестер ам-даа хөй бболуп турарын илеткелин болгаш санал берип чүве чугаалаан делегаттар илередип шүгүмчүлээннер.

Көдээ ажыл-агыйга удуртулгада четпестер ам-даа хөй. Чер ажылының культуразын бедиглер, агротехниканы эки сагыыр болгаш сиген ээлчештирип тарылга чорудар ажыл экиживаан.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың негелделерин ам-даа ыракта четпес күүседип турар. Ниитиниң малының продукциязы ам-даа куду болгаш оон породазын экижидер ажыл ам-даа четпес тургустунган. Малга быжыг чем суурну белеткээр ажыл районнуң колхозтарында дыка четпес чоруп турар. Колхозчуларның чуртталга бажыннарының болгаш колхозтарның бүдүрүлге черлериниң тудуушкуну тергии четпес чоруп, ол талазы-биле планның күүселдези үстүрүнге чоокшулап турар.

Коллективтиг ажыл-агыйларга удуртулгада улуг четпестерниң бирээзи болза, партия райкому көдээ ажыл-агыйның Уставын үрээр фактылар-биле демиселди кошкак тургусканы болур. Колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаар хемчеглерни кошкак чорудуп турарының хараазы-биле чамдык колхозтар ам-даа чогуур негелдеге чедир быжыгып шыдаваан.

Районнуң эрткен VI партия конференциязы чурт үлетпүрүнүң ажылын партия райкому четпес удуртуп турарын демдеглээш, аңаа экижидилгелерни чедип алырын айыткан турбуже, ол талазы-биле шиитпирни база күүсетпээн. Сарыг-Септе үлетпүр комбинады чартык чылдың бүдүрүлге программазын күүсетсе-даа ону колдуунда-ла ниити продукцияларның талазы-биле чедип алган болгаш бүдүрүп турар продукцияларның бот-өртээн чиигедир дээш демиселди калбартпайн турар.

Садыг организацияларынга партийжи удуртулга база-ла четпес чоруп келген. Оон хараазы-биле райпо шугумунда самчыгдал кылыр болгаш совет садыгның корум-чурумун үрээр чоруктар ам-даа бар болуп турар.

Конференцияга келген делегаттар партияның организастыг, политик-массалыг болгаш партийжи иштики ажылдарның куду деннелде турарын шүгүмчүлээннер. Ворошилов аттыг колхозтуң даргазы эш Киселёв болза, партия райкомунуң секретарылары эштер Верзилин, Хорлуг-оол оларның база өске-да бюро кежигүннериниң перспективтиг айтырыгларже улуг кичээнгей салбайн, харын ийиги чергениң айтырыгларынга чардыгып, партия эге организацияларын болгаш көдээ Советтерни, колхозтарны болгаш бүдүрүлге черлерин кыры-биле удуртуп турарын шынгыы шүгүмчүлээн. Оон ынай ол болза, ВКП(б) райкомунуң секретари эш Верзилин бодунуң отчёттуг илеткелинге шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди көдүрүп үндүрбээнин база демдеглевишаан, райкүүскомнуң даргазы эш Дежнёвтуң кадрларның ажылга болгаш амыдырал чурттал газынга тааржыр байдалды тургузуп бээринге кичээнгей салбайн келгенин база айыткан.

«Сталинчы орук» колхозта партия эге организациязының секретари эш Даваалай бодунуң саналынга ВКП(б) райкому партия эге организацияларынга ажыл-херек кырынга боттуг дузаны чедингир көргүспейн турарын, база районнуң удуртукчу ажылдакчылары чурттакчы чонга илеткелдерни болгаш лекцияларны номчуп бербейн турарын, ылангыя үндезин чурттакчы чонга танылыга-кижизидилгелиг ажылче ВКП(б) райкому, оон пропаганда болгаш агитация килдизи кичээнгей салбайн турарын айтып шүгүмчүлээн.

Көдээ болгаш колхоз тудуунуң эргелекчизи эш Прокуратов бодунуң саналынга ВКП(б) райкомунуң бюро кежигүннери шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелдерни калбарткайн турарын, чамдыкта бот-боттарын камгаланчыр, аразынче чүве киирбес дээр хөөннерни үндүрүп гургулаанын илередип шүгүмчүлээш, партийжи удуртулгага ышнчы, принципиальдыг болурун чедип алырын саналдаан.

Конференцияның делегаттары ВКП(б) райкому кадрлар-биле ажылды четпес тургусканын, ылангыя национал кадрларны өөредирин, оларны ажылга таарыштыр тургузарын четпес чорудуп келгенин, база бодунуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын ыракта четпес тургусканын шынгыы шүгүмчүлээннер. Делегаттар оон ынай партийжи-политиктиг ажылды удуртур талазы-биле улуг четпестерниң бар болуп турарын, база ол ышкаш партия чырыдыышкынының четкизинде улуг четпестер барын айытканнар.

Агитас-массалыг ажылдар базала үргүлчүнүң доктаамал эвес чоруп турар. ВКП(б) райкомунуң чанында илеткелчилер бөлүү болгаш база политиктиг болгаш эртем билиглери нептередир Ниитилелдиң район салбыры ам-даа ыракта четпес ажылдап турар.

Конференцияның делегаттары машина-трактор станциязының, оон директору эш Зайцевтиң, директорнуң политик талазы-биле оралакчызы эш Савенконуң МТС-тиң ажылын ам-даа ыракта четпес удуртуп, ылангыя мал чеми белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдерге сагыш салбайн келгенин буруу шаап шүгүмчүлээнканнар.

Конференцияга олуруушкан делегаттар районнуң партия конференциязынга илерээн четпестерни узуткаар талазы-биле боттуг ажылдарны чорударын ВКП(б) райкомунга сүмелевишаан негээн.

Конференцияның ажылынга ВКП(б) обкомунуң секретари эш Дьяков киржип, бодунуң саналын берген.

Делегаттарның саналдарынга үндезилээн делгеренгей шиитпирни конференциядан хүлээп алган.

Конференция партия райкомунуң болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан.

Конференцияның ажылы доозулган сөөлүнде ВКП(б) райкомунуң бирги пленуму болуп эрткен. ВКП(б) райкомунуң секретарларынга эштер Верзилин, Чуглур, Серёдкин оларны соңгаан.

Школачыларның ажыл-ижи

Өвүр районнуң Хандагайты чедиг чыл школазының 6-гы клазының өөреникчилери, комсомолчулар Ш. Дочун биле О. Намчай олар эрткен өөредилге чылын чедишкиннинг дооскаш, боттарының школазының чайгы септелгезинге киришкеннер.

Олар бажыннар ханаларын сыскыырынга, школа чанында онгар черлерни долдур довурак төгерингге болгаш өске-даа ажылдарга киришкеннер.

Оларның үлегерин ёзугаар ында дыштанып турар кудуку класстарның өөреникчилери база школа септелгезинге киржип, боттарының шыдаар ажылдарын кылып турарлар.

Ам Дочун биле Намчай тайгада мал чеминиң белеткелинде киржип турарлар.

М. СУМУЯ.

Бистиң чылгычыларывыс

Улуг-Хем районнуң Чааты сумузунда Киров аттыг колхозтуң кежигүнү коммунист эш Кызыл-оол колхозтуң чылгы малын 1950 чылдан бээр малдап турар, бо аразында оон хайгааралында туруп турар чылгы малдан чангыс-даа баш хораваан, онча-менди, семис-күштүг болуп турар.

Эш Кызыл-оол 1950 чылда төрээн 50 бениң 50 кулуннарын, 1951 чылда төрээн 65 белернин 65 кулуннарын, 1952 чылда төрээн 75 белернин 75 кулуннарын менди өстүрген. Оон хайгааралында 250 ажыг баш чылгы мал бар. Ол чылгыны ам үеде Кара-Дашта одарладып семиртип турар.

Эш Кызыл-оолдуң күш-ажылын колхоз баштаар черинден үнелеп көрүп, 1951 чылда өртектиг үүлдерби-биле шаннаан болгаш эш Кызыл-оол 1951 чылда трудоденьге 2,5 тонна тараа, база 1500 рубльди ажылдап алган.

Т. ТАВААКАЙ.

Мурнакчылар

Кызылдың көдээ районнуң «Совет Тыва» колхозунда О. Шагдыр, Х. Минчеймаа олар колхозтуң чылгы малын дөрт чыл дургузунда малдап өстүрүп, эки ажаап турарлар. Шагдыр биле Минчеймаанын хайгааралында турар чылгы мал бо чылын 406 баш чедир өскен, тодаргайлаарга, 1948 чылга турганынга бодааргa үш катап өскен болгаш 1952 чылда мал өстүрер планын 110 хуу күүсеткеннер. Бо чылын төрүүнген 65 кулуннарны чидириг чокка менди өстүрүп алганнар.

Олар чылгызының чайгы семиртилгезин эки чорудуп, ам Бичe-Оо хемде чайлагладып турар. Мурнакчы чылгычыларга колхозчулар чоргаарланып турар.

А. КУНГАА.

Чадаана МТС колхозтар-биле керээзин чедир күүсетпейн турар

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана МТС-зи (директору эш Навознов) колхозтар-биле чарган керээзин чедир күүсетпейн турар. Оон тодаргай барымдаазы болза, бо чылдың чазынында «Коммунизмче орук» колхозтуң черин чарарының болгаш чаштырарының планын чедир күүсетпээн, чүгле 60 хуузун күүсеткен. Июнь 10-га чедир керээ ёзугаар 400 га черниң андарылгазын чоруткаш, июль 10-га чедир ол-ла черни катап андарар болгаш илиртээр ужурлуг тургаш, июль 30-ге чедир чүгле 280 гектар черни аңдарган, илиртелгезин чорутпаан. Ол аңдарган черни ам үеде пок үнүштер тудуп үглей берген болгаш келир чылдың тарылгазынга ажык чок байдалдыг болуп турар.

Тракторларның септелгезин эки кылбаанының ужурунда үреленишкинге үргүлчү таваржып турар, чижээ, № 2 трактор чай дургузунда септелгеге чайлаан. МТС-тиң колсалга чок чорудуп турар. Макаров тракторлар септелгезин харысалга чок чорудуп турар. Эш Макаров трактор септелгезинге херектиг үүлдерни МТС-тен барып алыр-биле чоруткаш 10-15 хонгаш келир, ол келгеш ажылдаарының улуу, арагалаары колдап турар.

Ам дүжүт ажаап алыышкынының үези келген. Чадаана МТС мыңдыг четпестерни болдурбас дээш ажылдаары шынгыы негетинип турардыр.

К. БОРА-КӨЖЕ.

Колхоз тудуунда

Чартык чылдың тудуг түүнели

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары 1952 чылдың тудуг планын чедиишкинниг күүседири-биле Октябрьның 35 чыл оюнга уткуштур алган хүлээлгелеринге ээ болуп ажылдап турарлар.

Колхоз бүрүзүнде үргүлчүнүң тудуг бригадаларын тургускулаан, олар тус-тус звенолар бооп үстүп турарлар. Ол бригадаларда 629 кижи, 93 аттар, 9 автомашина ажылдап турар. Оон аңгыда 41 ачыяк бызанчыларны өөредип турар.

Колхозтар тудуг ыяжының белеткелин апрельде 106 хуу, дилер ыяштарны 98 хуу күүсеткен. Чурталга бажыннарының тудуу сан талазы-биле чыл планынга удур 75,4 хуу күүсетинген. Тодаргайлаарга, бо чылын 145 чурталга бажыннары тудар болгаш чедир туттунмаан 66 бажыннарны доозар турган болза, июль 20-ге чедир 21 чаа бажыннарны бүрүн, чедир туттунмаан 46 бажыннарны дооскан болгаш 92 бажыннарны тудуп турар. Ам үеде колхозтар 147 мун туйбуну, 119 мун саманны, 10 тонна чугайны белеткеп, чурталга бажыннарының, школаларның, клубтарның печкаларын болгаш ажыл-агый тудугларын, мал кажааларын саман-биле база туйбу-биле тудуп турар. Ленин аттыг, Сталин аттыг, Жданов аттыг колхозтарның тудугжулары мал база куш кажааларының ханаларын, крышкаларын глинобитби-биле тудуп, практикалап турарлар.

Культура-амыдыралдың тудугларындан 1 уруглар яслизин, 2 чунар-бажынны, башкылар чурттаар 2 бажынны, 3 конторларны тудуп турар. Ажыл-агый тудугларындан 2 үрезин складын (250 тонна тараа кирер), 1 гаражты, 1 чазанылга мастерскаязын, 2 электростанцияны тудуп турар. Бо чылын район колхозтарынга чангыс-аай хевирлиг 30 кажааларын тудар ужурлуг, ам херек кырында инектиң 8, бызааның 4, аттың 3, хаванның 1, куштун 6, хойнуң 5 кажааларын тудуп турар болгаш оон иштинде бызааның 1, хойнуң 2, куштун 3 кажаазын чуут дооскан.

Тудуг ажылының техниктиг шынарының болгаш темпизиниң талазы-биле «Искра» (даргазы эш Базыр-оол), Ленин аттыг (даргазы эш Токтугу), «Кызыл тараачын» (даргазы эш Мамбедов) колхозтар мурнуку одуругда чоруп орар, «Коммунизмче орук», Жданов аттыг, Калинин аттыг колхозтар оон дараазында.

Колхозтарның тудуг бригадаларында хүн нормазын 150—200 хуу күүседип, шудургу ажылдап турарларның хүрээлеңи өскен.

Моон-биле кады тудуг ажылында четпестер улуу-биле болуп турар. Чижээ, Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Ревнюк, парторг эш Дандыр-Белек) чартык чыл иштинде чангыс-даа чурталга тудуу дооспаан, ол колхозта гитроэлектростанция тудуу ам үш чыл улаштыр доозулбайн уламчылап келген. Ол колхозта күш-ажылдың организациязы кончуг четпес тургустунган, ында бызанчылар Доржу, Шаңмак ышкаш кижилер чыл иштинде тудуг ажылынга киришпейн турар. «Коммунизмче орук», Жданов аттыг, Калинин аттыг колхозтар элээн каш бажыннарның кырын шет-биле дуглап, ханазын саван-биле сыскып, тудугнуң техниктиг чурумун каржызы-биле үреп турында, районнуң тудуг килдизи болгаш колхозта тудуг техниги эш Дамдың кандыг-даа хемчег албаан.

Тудуг ажылының темпизин оожумнадып турар кол чылдагаан тудуг материалының сөөртүлгезиниң багай чоруп турарында. Колхозтарның хөй кезии автомашинаны чөп ажыглавайн турар болгаш аът транспортун багай организастап турар. Оон хараазы-биле колхозтарның 1951—1952 чылдарда белеткээн 20 мун ажыг кубометр тудуг ыяжының чүгле 34,4 хуузун сөөртүп ажыглаан.

Ам кол сорулга болза, тудуг ажылын дүрген темпи-биле күштелдирип, бар турар күштерни сөөртүлгеже организастаар болгаш тудугнуң техниктиг шынарын экижидери негетинип турар.

СЕДИП,
районнуң көдээ болгаш колхоз тудуунуң килдизиниң эргелекчизи.

Колхозчу суур өзүп турар

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң сууру чыл-бүрү өзүп сайзырап турар. Колхозтуң сууруда чаа-чаа культурлуг, чырык чаагай тудуглар немежип, колхозчулар кидис өглерден культурлуг, чырык чаагай бажыннарже көжүп кирип турарлар.

Колхозта коммунист Паздериниң удуртканы тудуг бригадазы колхозчу суурну чаагайжыдар дээш шалыпкын ажылдап турар. Ол бригаданың тудугжулары бо чылын 8 чурталга бажыннарының ханаларын тудуп дооскан болгаш шала туттунган 2 бажынның кылыышкынын, автомашина гаражын дооскан. Колхозта чеди чыл школазының тудуу болгаш уруглар яслизиниң тудуушкуннарын чедишкинниг чоруп турар. Колхозтуң пилорамазында 6 колхозчулар ажылдап, тудугжуларны манзалар-биле үзүктел чокка хандырып турар.

Тудуг бригадазында бызанчылар эштер Балзыннай, Дондувай олар хүн-бүрү ажыл-нормазын 150—200 хуу күүседип турарлар. Диликчилер эштер Мурыгин, Дончалбай, пилорамадан тудуг шөлүнче манзылар сөөртүп ажылдап турар Эзирлей олар мурнакчы болуп ажылдап турарлар.

Колхозчуларның бажыннарында Ильичиниң лампазы чайыннандыр хып, радио Төрээн чурттуң амыдыралында болгаш бүгү делегейде хүн-бүрү болуушкуннарны дамчыдып берип турар.

К. ОЧУР-ООЛ.

Областың музыка школазының беш чыл болурунга уткуштур

Бо чылдың ноябрь айда области уругларның музыка школазының тургустунганындан бээр беш чыл болганын демдеглеп эрттирер. Уругларның музыка школазы эрткен беш чылдарның иштинде баштай музыкага өөрениринин бичии бөлүмү турганындан школа кылдыр өзүп калбарган. Ам школада 92 өөреникчилер бар. Оларның иштинде 52 кижи фортепиана бөлүүнде, 12 кижи скрипка бөлүүнде, 16-зы улус инструментилери-биле ойнаар бөлүкте, база 6-зы ырлаар салбырда тус-тус өөренип турарлар. Оон аңгыда музыка школазында улуг улустарның дөрт чыл хуусаалыг кирип өөренир кежээки курзун база тургускан.

Бо чылдың чазынында болуп эткилээн шилчиирининиң экзаменнери өөреникчилерниң хөй нуруузунуң музыка-биле ойнаарының техниинге мергежилин өстүргенин көргүскеп. 92 өөреникчилер эки болгаш кончуг эки демдектерлиг болган.

Музыка школазының коллективи башкыларның болгаш өөреникчилерниң найыралдыг катай ажылдажылгазы-биле совет музыканы пропагандалаар талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Бо чылын музыка школазының өөреникчилериниң болгаш башкыларының күжүбиле 11 концерттерни тургускан. Оон иштинде ийи концерттерни өөреникчилерниң доозуп үнериниң отчёттуг концерттери кылдыр, үжүн соңгукчуларга, 2-зин школаларның эки өөреникчилериниң школа дооскан кежээзинге база бирээзин ВЛКСМ-ниң область конференциязының төлээлеринге көргүскен. Ол концерттерни көргүзерде өөреникчилер совет композиторларның 163 чогаалдарын, орус классиктерниң 148 чогаалдарын болгаш өске-даа 87 чогаалдарны күүседип көргүскен.

Музыка школазының башкыларының болгаш өөреникчилериниң концерттиг көргүзүглери Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының улуг соонуургалын боттарынче күштүү-биле угландырып шыдаан. Бо чылдың өөредилгезиниң түннелинде музыка школазының коллективи ВЛКСМ обкомунуң алды шаннал бижиктерин чедип алган. Оон ынай ВЛКСМ обкому композитор Мариан Ковальдың «Бөрү болгаш чеди анайлар» деп операзын эки көргүскен дээш школаның коллективинге шаннал бижикти тывыскан.

Ындыг болза-даа уругларның музыка школазының ажылында четпестер ам-даа хөй бар. Уругларның музыка талазы-биле мергежилиге шаптык болуп турар үүлдерниң бирээзи болза, уруглар боттары хуузунда четчир санныг херекселдерни тып албаанында болуп турар. Оон ужурунда уруглар концерттерге болгаш онаалгаларны күүседирде чүгле школага кээп ажылдаар ужурга таваржып турар. Школада бар музыка херекселдери өөреникчилериниң негелдезин ыракта чедир хандырбайн турар.

Организастыг ажылдың галазы-биле четпестер база бар. Чижээлээрге, эрткен өөредилге чылының эгезинде школага 120 өөреникчилер турган болза, чыл төнчүзүнде оларның чүгле 92-зи өөредилгезинге артып калган болгаш шилчиирининиң экзаменнерин дужааганнар.

Ам сорулга болза, келир өөредилге чылынга амдыгааштан эгелеп өөреникчилер белеткенири болгаш школаның беш чыл болур оюнга бүгү таланың чедишкиннери-биле ужуражыры болур.

С. КАЙДАН.

Культбригада шөлдерже үнеринге белен

Чадааананың культура бажыныың бот-тывынгыр уран-чүүл коллективи ажаап алыышкын үезинде шөлдерде ажылдап турар ажылчы чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылды эки чорудар дээш белеткел ажылын моон мурнундан бээр хынамчалыы-биле чорудуп келген. Коллективти мергежилдиг артист эш Дамдың удуртуп турар.

Коллективтиң күжү улуг. Оон составында уран-чүүлдүң чүзүн-баазын хевирлерин илдик чокка күүседип шыдаар талантылыг уран тывыкчы оолдар, кыстар хөй. Олар боттарының уран тывынгыр мергежилин улам өстүрер дээш кызымак өөренип келгеннер. Ылаңгыя гармонист Чылбак-оол, ыраажылар Багай-оол, Шура олар онза өзүүшкүннүг белеткенип келгеннер. Олар хөй-хөй совет ырларны болгаш оларның музыказын билир.

Культура бажыныының бот-тывынгыр уран-чүүл коллективиниң ыры бөлүү корей улустуң кайгамчык ыры «Алдын чечек» деп ырны болгаш «Колхозчунуң ыры» деп ырларны чоокта чаа өөренип алган. Коллективтиң белеткенген номерлери ам элбек программалыг улуг концертти берип шыдаар. Ол бодунуң баштайгы программазы-биле чоокта чаа болуп эрткен районнуң партия конференциязынга солун концертти көргүзүп, делегаттарны онаа күштүү-биле сонуургаткан.

Коллектив бодунуң репертуарын улам чаартып кылбышаан, колхозтарже үнүүшкүннүң маршрудун чогаадып кылган. Районнуң чамдык колхозтарында ажаап алыышкын ажылдары эгелээни-биле чергелештир, коллектив ам бүдүн составы-биле тус-тус колхозтарның тараа шөлдеринче чоокку хүннерде аттанып үнеринге белен.

О. АЛЕКСАНДР.

Мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме сумузунда Ленин аттыг көдээ ажылагый артелиниң колхозчулары эш Сталинның мурнунга алган хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседип турарлар.

Колхозтуң малчыннары 1952 чылда мал өстүрер талазы-биле алган хүлээлгелерин: мыйыстыг бода малды 110 хуу, чылгы малды 113 хуу, хойну 115 хуу, өшкүнү 127 хуу күүсеткеннер. Малчы эш Чүлдүм төрээн 277 хойдан 281 хураганны, эш Сүрүнмаа төрээн 275 өшкүден 280 аңайны камгалап өстүрүп алган.

Чайгы тараа суггарылгазында ажылдап турар эш Лопсан-Серен эрги бугаларның уннун эжип аштавышаан, тараа суггарар хүн нормазын 150—170 хуу, эш Х. Сундуй тараа суггарар нормазын 200 хуу күүседип турарлар.

Тудуг бригадазында ажылдап турарлар төрээн колхозчу суурун чаагайжыдар дээш бедик көргүзүглүг ажылдап турарлар. Тудугжулар чурттал га бажыннарының, ислишин, мал кажааларының тулугларын шалыпкын чорудуп турарлар. Тудуг бригадазының комсомолчу Чимбии удурткан кезээ Ийменин Кызыл-Чыраада чангыс-аай хевирлиг инек кажаазын тудуп дооскан болгаш 2500 саманны хептеп кадыргаш, куш азыраар 1 кажааны, автомашинанын 1 гаражын тудуп эгелей бергеннер. Эш Күдеректиң удуртканы тудугжулар хүн нормаларын 130 хуу күүседип турарлар. Тайгада шаш белеткелинде ажылдап турарлардан коммунист С. Биче-оол хүн нормазын 110 хуу, бызанчы эш Дамчай 120—150 хуу күүседип турар.

О. ЧИМИТ-ДОРЖУ.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

Школаларны үлегерлиг белеткээр

Чаа өөредилге чылынга школаларны чогуур хуусаада бедик шынарлыг белеткээриниң талазы-биле партия болгаш чазак чыл бүрү доктаал, шиитпирлерни үндүрүп, школалар септелгезинге чарыгдаар хөренгилерни төлевилеп берип турар.

Ындыг турбуже, чамдык школаларның септелгези чылдын-на чогуур негелдезинге чедир кылдынмас, одаар ыяжы четче белеткетинмес үүлдер бар. Ооң бети чижээн ап көөрге, Чаа-Хөл районнуң Бош-Даг сумузунда «Бай-Булуң» болгаш Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артельдеринде ийи школа бар. Ол школаларның чайгы септелгезинче, оларның оттулар ыяжының белеткелинче суму Соведи болгаш ында колхозтар баштаар черлери сагыш салбайн, чарган керээлерни чылдынна күүсетпейн турар. Ооң ужурундан кыштың соогунда школаларның оттулар үүлү үзүктелип, өөредилгеге улуг шаптыктар болуп турар.

«Бай-Булуң» колхоз (даргазы эш Комбуй) эрткен чылын школа септээр болгаш оттулар ыяш белеткээр бооп керээ чарып, 18 муң рубльди алган. Ол керээниң күүсетпейн барганы-биле эрткен кыжын школа берге байдалдарга таварышкан. Ол керээ ёзугаар колхоз 15295 рубль өрелиг болуп турар.

Ам бо чылын ол школаның септелгези база-ла чорувайн турар. Школага 200 кубометр ыяш белеткеп бээр тургаш, үүгле 96 кубометр ыяшты белеткеп сөөрткен. Оон аңгыда башкылар чурттаар бир бажынны көжүрүп туткан, ынчалзадаа ол бажынны безин шала доосканн. Харын ам эш Комбу школа септелгезинче шуут сагыш салбаштаан.

Школаның девискээриниң херим чогу-биле ында малдар девээлеп, сонгалар шилдери буступ, одаар ыяжын улус дажыглап ап турар.

Ол-ла сумуда Молотов аттыг колхозтуң даргазы Чүлдүм школа септелгезинге багай дузалажып турар. Ооң хараазы-биле школа, интернат крышалаар, 60 орун болгаш эжиктер кылыр материалдар чок. Башкылар бажыңнарының эжиктери чок, пөстер азып каан тургулаар. Колхоз школага 800 кубометр ыяш белеткеп бээр тургаш, үүгле 40 ажыг кубометрни белеткээн.

Эрткен чылын школаның оттулар ыяжының четче белеткетинмээнинден 7 хүннүң өөредилгези шуут үзүктелген. Ону суму Соведи (даргазы область Совединиң депутады эш Норжук) канчаар-даа көрбейн турар болгаш бо чылын база-ла эрги четпестерни дапкырлаарынга чаптап турар.

Херек кырында школаның одаар ыяжын үзүктелдирип, өөредилге программазын үзүп турганнарны чогуур черлеринче акт бижээш киррерге ол черлер кандыг-даа хемчег албаан.

Ам эш Норжук школа септелгезинден ойталап турар. «Мен школа септедип шыдавас мен, хуу кижилер чок-тур, колхоз септеткей-аан» дээш кандыг-даа хемчег албайн турар. Ол ышкаш колхоз даргазы эш Комбу суму Совединиң даргазының ол бак чаңчылынга өөренип, «район машина берзе черде тудуг материалдарын болгаш оттулар ыяшты сөөртүп бергей-ле мен» деп олурар.

Шак мындыг байдалдыг чижектер районнуң Кызыл-Даг сумузунуң «Бурунгаар», Шверник аттыг колхозтарында, Ак-Туругда Ленин аттыг колхозта бар.

Эрткен чылгы четпес чаңчылдардан дарый уштунуп, школаларны чаа өөредилге чылынга үлегерлиг, бедик шынарлыг белеткээри суму Советтеринден болгаш колхоз баштаар черлерден чугула хамааржыр.

Т. СЮРЮН.

Септелгени улам дүргедедир

Эрзин районнуң Сарыг-Булуң чеди чыл школазы 1952—53 чаа өөредилге чылынга эки белеткенип турар.

Ам херек кырында ийи интернатты крышалаан. План ёзугаар хеп складын, подвалды, 25 чаа табуреткаңы, 115 стол, сандайны, 63 орунну септээн болгаш 60 чаа орунну немей кылган. Ол ышкаш 5 тонна чугайны сөөртүп белеткээн база 24 муң туйбуну керээ ёзугаар кылдырып алган.

Интернаттың болгаш школаның башкылар бажыңнарының септелгезин дооступ турар. Оон аңгыда ам септелгеге хереглээр манзы дээн ышкаш тудуг материалдарын белеткээн.

Школа септелгезин эш Мөрзекей эки удуртуп турар. Ол ышкаш интернат эргелекчизи Моңзулаң, ол школага 1946 чылдан бээр ажылагый эргелекчизи болуп ажылдап келген Микпан олар эки ажылдап турар.

Ындыг-даа болза, школа септелгезинге эргежок чугула материалдар будук, дозу, хаалга тудазы, шил ышкаш үүлдерни райпо чогуур үезинде хандырып бербейн турар. Ооң хараазында чамдык кылдынган үүлдер четче эвес болуп, саадап турар.

К. НУРЗАТ.

Комиссияга чүнү харыылаарлар ирги?

Улуг-Хем районда Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелинде чедичыл школазының септелгези мынчага чедир чорувайн турар. Колхоз баштаар чер Чааты суму төвүнде школаны тудуп бээри-биле керээ чарып алган. Ынчалза-даа колхоз ол керээзин күүсетпээн. Школаның үүгле шалазын болгаш серизин кылып каан боордан кадына үүзү-даа чок.

Колхоз школага 1500 кубометр ыяш белеткеп бээр тургаш оозун четче күүсетпээн. Харын школа чанында чаңгыс-даа докпак ыяш көзүлбес.

Школа эргелекчизи Кара-оол районодан будук, соңга шили сөөртүп алыры-биле колхоз даргазындан аът дилээрге: «школа херексели сөөртүр аът хамаан чок, хөпээн сөөртүр аът тыппайн тур бис» дээн. Оон эш Кара-оол район төвүнче кылаштап киргеш, школа септелгезинин херекселдерин чорук улузунуң тергезинге каап алгаш келген.

Школаның эрги стол, сандай болгаш парталары септетинмээн. Чаа үүлдер немей кылдынмаан.

Киров аттыг колхозта школаның септелгези шак мындыг байдалда турда, районо болгаш райкүүском та чүнү көрүп турар чүве. Каш хонгашла школа септелгезин комиссия хүлээп алыр болгай. Аңаа школа эргелекчизи биле колхоз даргазы чүнү харыылаар бодап олурарлар ирги?

К. ШАКТАРЖЫК

Херээженнер школа септелгезинде

Эрзин районнуң Нарын сумузунда «Коммунизмче орук» колхозта школаның септелгезин дуржулгалыг бызаңчы Комбужап эки удуртуп турар. Ооң бригадазында колхозчу херээженнер школаны чаа өөредилге чылынга бүгү талазы-биле эки белеткелдиг ажыдар дээш эр улус-биле бир дөмей ажылдап турар.

Колхозчу херээженнер школаның бир складын, бир подвалды шуут холдан үндүр кылганнар. Ам олар дозулап будуур болгаш чугайлаар ажылдарны кылып турарлар.

Херээженнериң аразында Шулуу, Чөнчи, Норжук олар хүн-бүрүнүң ажыл нормазын ажыр күүседип турарлар.

К. Н.

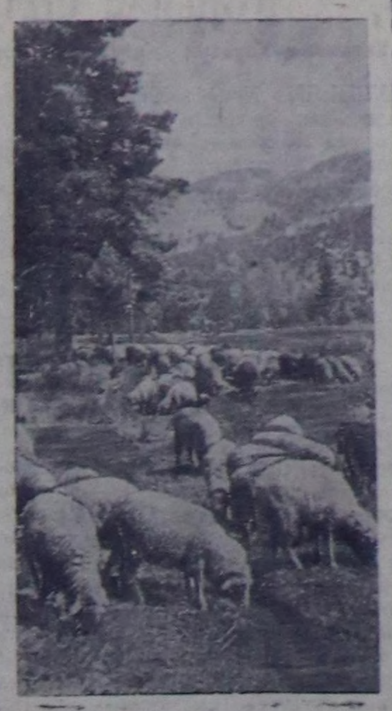

БУРЯТ-МООЛ АССР. Иволгин аймактың «Коммунизм» колхозу хой ажылының үредел фермазын организастап турар. Ол фермага хереглээр чинге дүктүг 600 хойларны болгаш ийи кезек аныяк хойларны үзүп турган.

Чурукта: колхозтуң мал фермазының одарында хойлар.

Чуруу **М. Минеевтии.** СЭТАның пресслишези.

Күш-культура маргылдаалары

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайга июль 27-де, воскресенеде спорт маргылдаалары болуп эрткен. Маргылдаага хоорайның аныяктары болгаш Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурактан келген спортчулар киришкен.

Маргылдаа 5 хол бөмбүүнүң командаларының оюну-биле эгелээн. Бир дугаар черни Чадаана сумузунда «Искра» колхозтуң командазы, ийиги черни хоорай командазы алган.

Ооң соонда Чадаана хоорай биле Ак-Довурактың бут бөмбүүнүң командалары ужурашкан. Аңаа Ак-Довурактың командазы 5:1 кылдыр уткан.

Черниң узунуң халыырынга 20 кижи киришкен, аңаа бирги черни эш Бады 5 метр 60 сантиметр халааш алган, эш Биче 5 метр 35 сантиметр халааш, ийиги черни алган.

100 метрге чадаг чарышка эш Гомазкин 13,0 секундада, эш Севээн-оол 14,0 секундада маннааннар. Граната октаарынга эш Дёмин 55 метр октааш, бирги черни эжелээн.

Маргылдааның сөөлүнде 32 мөге хүрешкен. Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу эш Бегзи шүүлген, Чадаана сумузунда «Искра» колхозта эш Байыр үжүүрлешкен.

Д. СЮРЮҢ-ООЛ.

Редакциядан чагаалар

Колхоз рыногунуң ажылын экижидер

Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому 1951 чылдың август 13-те үндүрген бодунуң шиитпиринге Кызыл хоорайның колхоз рыногунуң ажылының онза багайын демдеглевишаан рыноктуң ажылын үндезини-биле экижидерин областың садыг килдизинге дааскан.

Ол шиитпирни хүлээп алганын ап бээр элээн үр үе эрткен болза-даа, рыноктуң ажылы экиживээн. Ооң өй-тавында ажылынга шаптык чедирип турар чылдагааннарны демдеглезе чогуур. Рынокту мынчага чедир чаагайжыдып тутпаан, кышкы үеде ажылдаар чылыглаан оран-савалар чок, кыры хаалчак павильон туттунмаан.

Эьт контрольдаар станция мынчага чедир туттунмаан. Ооң түннелинде колхозтар болгаш колхозчулар эьтти шинчидери-биле ветучастокка кээп турарлар. Ол чорук улуг таарымчажок байдалды таварыштырып турар болгаш садып турар продукцияны үргүлчү контрольдаар арганы бербейн турар.

Сүт продуктуну контрольдаар чорук мырыңай чок болуп турар. Ынчангаш сүттү медицинаның болгаш санитарның кандыг-даа хайгааралы чокка садып турар.

Рынокта колхозчулар хонар бажың чок. Хоорай кооперациязының баштаар чери мынчага чедир аңаа чайнааны тутпаан. Рыноктуң шөлү оргу-дески эвес. Ооң түннелинде рыноктуң шөлүнге часкы, чайгы үелерде кижи эрттер аргажок балгаштыг хөөлбектер тургустунуп келир. Бүгү шөлдү суг хөме алган чүве төлээде, садыгларга баары берге.

Рынокту мынчага чедир дескиндир бүрүн кажаалаваан. Рыноктуң директору эш Ерёмин янзы-бүрү чыылданың планын күүседирин организаставаан. 1951 чылда янзы-бүрү чыылданың планын үүгле 93,5 суу күүсеткен.

Рыноктуң ажылында бир колчетпес чүве болза, ооң директору эш Ерёмин мынчага чедир колхозчулар-биле ажыл-ишчи харылзааларны гургуспаан болгаш көдээ ажылагый продуктуларын садып сайгарар дугайында олар-биле керээлерни чарбааны болур.

Бо чылын рыноктуң ажылын экижидер дугайында чугула кичээнгейни салып, ону чаагайжыларынга үндүрүп берген акша-хөренгини чөп ажыглаар, рынок шөлүнге чогуур корум-чурумну тургузар, ону дескиндир херимнеп кажаалаар херек. Чылыглаан оран-саваларның болгаш колхозчуларның хонар бажынының тудуун чоокку үеде эгелээри чугула. Эьт, сүт хыналдазының станциязын тургузар. Кызыл хоорай кооперациязының баштаар чери рынокка садыг бүдүрүлгелериниң четкизин калбартыр болгаш ында бар турар садыг бүдүрүлгелериниң ажылын үндезини-биле чаартыр ужурлуг.

Рыноктуң девискээринге чайнааны тудары эргежок чугула. Ону тудуп кылырынга эргежок чугула акша-хөренги хоорай кооперациязының баштаар черинде бар төлээде, чайнааны бо чылын тудуп кылырының аргазы бар.

Рыноктуң ажылын областың садыг килдизи болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведи хүн-бүрү удуртур ужурлуг.

С. ЛЫСКОВ.

Садыг ажылынга корум-чурумну тургузар

Кызыл районнуң «Победа» колхозта № 8 магазинде садыгның корум-чурумун каржызы-биле үреп турар. Райпо баштаар черден ол магазиниңе эргелекчизиге В. Макалич деп кижини бо чылдың эгезинде ажылдаары-биле чоруткан турган. Садыгжы Макалич хереглекчилериниң негелделерин хандырып шыдаваанының болгаш совет садыгның корум-чурумун каржызы-биле үреп, ажылындан дүжүрткен.

Садыгжы Макалич ажылындан дүжүрткен сөөлүнде ук магазинге ажылдаары-биле эш А. И. Шульбаеваны райпо баштаар чер чоруткан. Эш Шульбаева мурнунда турган Макалич ышкаш совет садыгның корум-чурумун каржызы-биле үреп эгелээн. Чижээлээргe, бодунуң бажыңына бир демир орун, дааранар машина, патефон болгаш өске-даа бараанларны аппарып салып алган. Оон ыңай эш Шульбаева магазинге келген чаа чадаг тергени бодунуң туразы-биле ийи неделя ажыг үеде ажыглааш, магазинге дедир аппарып тургузуп каан. Оон ыңай база бир дааранар машинаны Абакан хоорайда бодунуң төрелдеринче «тускай чагыг-биле» чорудупкан.

Совет садыгның корум-чурумун шак ынчаар каржызы-биле үреэр фактылар бар болуп турарын райпо баштаар черниң даргазы эш Бакуров билзе-даа, кандыг-даа хемчег албайн турары тергиин четпес.

М. КӨРГЕН-ООЛ.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

СӨӨК ТУБЕРКУЛЁЗУ

Бичии уругларның дугайында Совет Эвилели ышкаш шак ынчаар онза кичээнгейни салып турар чурт делегейде чок. Ие-хөрээженнериниң чаш уругларын шын доруктуруп, оларның кадыкшылын хайгааралрынга консультациялар болгаш уругдар яслилери дузалап турар Ол ышкаш кошкак организмниг уругларга таарыштырган тускай яслилер база канчаар-даа аажок хөй. Ындыг яслилерге уруглар таарышкан аъшчем-биле хандыртынар болгаш кадык уруглар-биле бир дөмей быжыг организмниг кылдыр өзерлер.

Ол ышкаш элээди апарган уругларга таарыштырган дыштанылга-кадыкшыдылга черлери бар. Чай үезинде мун-мун уругларны хоорайдан дашаар арыг агаарлыг, көкшыктыг черлерде тургускулаан уруглар садтарынга, шөлдеринге болгаш лагерьлеринге дыштандырары-биле чорудуп турар. Уругларның кадыкшыдылга черлеринге олар боттарының организмин канналдырып, аарыыр чорукка удур боттарының организмин быжыктырарлар.

Революция мурнунда уругларның аарыыр болгаш өлүр чоруу канчаардаа аажок улуг турган, а бистиң амгы чурттап турар үевисте ол чорук эвээжээн. Ынчалза-даа, чамдык туберкулёз дээн ышкаш ындыг хоралыг аарыглар бисте ам-даа туулуңга чедир узуткатынмаан. Ону бистиң чуртувуска долузу-биле узуткаан турар ужурлуг.

Туберкулёз — тергиин аар зарыг болгаш үүгле аарыг кижиге хора чедирер эвес, а харын-даа ниитилелге, күрүнеге улуг хөраны чедирип турар.

Совет кадык камгалалы болза, эң ылаңгыя туберкулёзка удур шынгыы демиселди чорудуп турар. Сөөк туберкулёзу болза, кижиниң сөөктериниң үүстери аарыыр, аар аарыг болур.

Туберкулёз болза, эн-не халдавырлыг болгаш хоралыг, аар аарыг дээрзи билдингир болгай. Оон микробу — Кохтуң палочказы болза, ол аарыгны халдадырының микробу болур. Кох деп немец эртемдери ол микробту бир дугаарында илередип тыпкан. Ынчангаш оон адын ол эртемденниң ады-биле адап каан.

Туберкулёз аарыг болза, уксаа салгаар деп чүвени кижилер бо-ла чугаалажы берген турар. Ол окта шын эвес. Бир эвес туберкулёзтан аараан ада-иелер боттарының уругларының келир үезин бодааш, оларны ук аарыгдан камгалаарының хемчээлин дүрүм ёзугаар алыр болза, оларның уруглары кадык кылдыр өзүп болурлар. А харын-даа аарыг эвес ада-иелер боттарының санитарлыг негелделерин сагыыр болза, боттары ийикпе ооң уламындан уруглары аарый берип болур.

Ынчаарга кадык-шыырак организмге туберкулёзтуң микробтары халдаар-даа болза, ол ындыг организмге күш четпес дээрзин билип алза чогуур.

Туберкулёзтуң микробтары болза, чырык чок, караңгы черлерге, хирчамныг, арыг-силиг эвес чуртталга черлеринге канчаар-да аажок таарыжып, харын-даа аңаа көвүдеп өзерлер. Ындыг черге бир эвес кижи чурттаар болза, база-ла аарып, баксыраар болгаш оон организминиң туберкулёз микробунга удурланыр күүнүн суларадыптар. Ооң уламындан кижи туберкулёзтан аарый бээр ужурга таварышкылаар. Моон ап көөрге, чогуур негелдени хандырбайн турар оран-саваларга чурттаар чорук, үүгле кижиниң организминче туберкулёзтуң микробтарын ханыладыр эвес, харын-даа туберкулёзтан аарыыр чорукту болдурар. А бир эвес кижиге чырык четчир, арыг-силиг черге чурттаар болза, ооң организминге туберкулёзтуң микробтары нептереп өзер хамаан чок, улам-на өлүп чидер болгаш организмниң аңаа удурланырының аргазы база улгадыр.

Кижиниң үүл-бүрү органнары — өкпениң тканьнары, сөөктери, бестер, бүүректер, шөйүндүлер, кеьжи болгаш өске-даа черлери туберкулёзтап болур. Оларның хөй-ле аарыгга таваржыры болза, өкпениң тканьнары болур. Өкпези аарыг кижи ыяавыла чөдүрер болганда ол чараазын кайы хамаан чок черлерже дүкпүрерге, чараа кургаар. Ол кургаг доозунналчак үүведе туберкулёзтуң микробу бар болур. Ынчангаш канчаар-даа аажок хөй санның микробтар агаарга ужугуп чорааш, кадык кижиниң организминче ханылааш туберкулёзту халдадыр.

Нептеренгей талазы-биле ийи дугаарында сөөк туберкулёзу турар. Сөөк туберкулёзу дээрге, туберкулёзтан кижиниң кандыг-даа сөөктериниң болгаш үүстериниң аарый бээри болур. Ол аарыгдан аараан черге ыжык тыптыр. А ыжык сөөлүнде келгеш, шуут ириңнээш, чарлыр ужурга таваржыр. Ол ириң болза, сөөк туберкулёзуның халдавырлыг микробтарын чыгган, тергиин хоралыг үүл ол.

Оон аңгыда ол микробтар үүгле ириң, чөдүлден эвес, харын-даа ном-дептер, солун-сеткүүл дээш оондаа өске үүлдер дамчыштыр база халдай берип болур. Моон ужурунда чанында чаш уругларлыг аарыг кижилер кайы хамаанчок үүве туду, дамчытпайн, душкан-на черже дүкпүрбейн, арыг-шеверни шыңгыы сагыыр болза, кадык кижилерниң кадыын кадагалаарының чугула үүлү ол болур. Ону чедип алырда: аарыг кижиниң чурттап турар өрээлин үргүлчү салгыннадыр; аңаа тускай чунар саваңны, чоттунар аржыылды болгаш удуур орунну, аяк-саваны аңгылап бээр; ооң үүл-бүрү хептерин, аяк-савазын чуурда тускайлаар херек.

Бир эвес сөөк туберкулёзундан аараан кижилериниң ыжыы частып, ириң төктүп турар болза, ону шарыырда шыңгыы чурумну сагыыр: шарыышкын кылыр кижи шарыырының мурнунда холдарын тергиин арыг кылдыр чуггаш, ону кайы хамаанчок тутпас болгаш шарыышкын соонда база эки чунары негетинер. Хүннүң шын корум-чуруму болгаш амыдыралдың шын хевири — организмниң кадык болурунуң үндезини.

Туберкулёзтан, ылаңгыя сөөк туберкулёзундан кандыг-даа назыхарлыг кижилер аарыыр. Чаш болгаш элээди апарган уруглар ол сөөк туберкулёзу дээр аар аарыгдан бола аарый бээрлер. Аарыг баштай үүстер чанындан сөөктүң аарыырындан билдинип келир болгаш чоорту-ла сөөктүң үүзүнге барып халдаар. Ынчангаш ооң түннелинде аарыг үүстерниң шимчээшкини кончуг бергедээшкинниг чорукка таваржыр.

Баштай сөөк туберкулёзу үргүлчү аарбас болгаш кажан мага-боттуң байдалының солуушкунунуң үезинде онза билдингир болуп келир. Эң ылаңгыя сөөк туберкулёзтуг чаш уруглар хүндүс шимчеп, кылаштап чораанындан дүне удуп чыдыптарга аарып эгелээр. Ынчаар аарып турар үезинде чаш уруглар улаараар. Оон аараан уругларның шүшпен болгаш шагжок чоруу билдинип келир. Ынчалза-даа сөөк туберкулёзтуг уругларның ниити байдалын бөдүүн ёзу-биле көөр болза, анаа кадык уруглардан ылгалыр чери чок. Оон ужурундан оларның ада-иелери уругнуң аарыг байдалын баштайгы үелерде билбейн барып болурлар.

Бо аарыгны эрте эмнээн тудум-на күзээн түннелдиң ажыктыы улуг болур төлээде, бичии уругларның шагзырап, баскыраан үезинде оларбиле чалгаа чокка эмчилеп турары чугула. Чамдыкта сөөктери тодаргайы-биле ыргайылап, ооргазы күстүүр апаргылаан чоруур кижилерни аңаа кижи кылдыр санаар чоруктар тургулаар. Ол дээрге, эмневээн сөөк туберкулёзунуң чедирген хоразы-дыр.

Совет кадык камгалал органнарының кол сорулгазы болза, бо хире хоралыг аарыгны баш удур билип, ону шуут экирттири болур. Ынчангаш канчаар-даа аажок хөй санныг тубдиспансерлерде сөөк туберкулёзуның талазы-биле тускай эмчилер ажылдап турарлар.

Сөөк туберкулёзу кижиниң оорга сөөктеринге аарып эгелээн болза, аарыг кижи билбейн турда-ла эмчи тодарадып каар. Ынчаарга ооргазының сөөктери туберкулёзтаан кижилер ол аарыын шаанда-ла бир чүве дегген чүве дээр ийикпе азы корь, коклюш, өпке аарыы дээн ышкаш аарыгларның саълдары-дыр деп каразыыр чоруктар туруп келир.

Баштайгы үезинде ол аарыг ээгилерге болгаш буттарга-даа аарып, ында-хаяа билдинип кээп чоруур. Эң ылаңгыя аарыг кижи дүрген шимченип, кылаштап турда, ол билдингир апаар, а кажан ук кижи дыштанып, оожургай бээрге, билдирбейн баар. Ол үеде аарыг кижиниң шимчээшкини шагжок болгаш кылыштаарга ооң ооргазы хертеш, ишти бурунгаар үндүрүк болу бээр. Бичии уругларның сөөк туберкулёзу ооң шимчээшкинин доктаадыр: «мындаа саат чокка маннап турар апарган кижи болгай, ам дээрге, шуут соксаан-дыр» деп чамдык ада-иелер чугаалап тургулаар. Ооң-биле кады, оларның эьтханы арар болгаш донгаярда дөнмээнге даяныр апаарлар. Ындыг уругларның эьди база изиир. А бир эвес улуг кижи болза, кара ажыл кылыр хамаанчок, конторага олура кылыр ажылды безин улуг бергедээшкиннер-биле күүседир апаар. Ол болза, бо аарыгның билдинип келириниң база бир хевири-дир.

Бо бүгүнү барымдаалааш, сөөк туберкулёзуның баштайгы демдектери көстүп келирге, озалдаашкын чокка эмчиге баары чугула. Эмчи кижи шинчип тургаш, ол аарыгны танып эмнээр ужурлуг. Сөөк аарыг туберкулёзтуг кижилерни шинчиринге рентген аппарады тергиин ажыктыг херексел болур. Бичии чугаалаптар апарган уруглар сөөк туберкулёзундан аарааннда улуг хырны чамдыкта аарып, чамдыкта ооң аарыыры чиде бээрин чугаалаарлар. Ол болза, сөөк туберкулёзуның саълдарындан сөөктүң бодунуң эвес, а кижиниң иштиниң болгаш хөрек сөөктериниң аарыгны илередип турары ол болур.

Чамдык иелер боттарының уругларының кылаштап, эгелеп чорааш, хенертен кылыштавайн барганын азы буттарының быжыг эвес болу бергенин чугаалап турарлар. Бир эвес ол мурнунда өске аарыглардан аарбайн турган болза, ол дээрге, сөөк туберкулёзуның демдектери болуп болур.

Кижиниң көп-белдириниң үүстериниң туберкулёзтан аарып эгелей бергениниң үезинде ол черлерге аарыыр чорук чок болур, а үүгле буттарның шылап аарыыр чоруу билдинип келир. Ол хамаанчок өске кижилерге билдиртир-билдиртпес кылдыр аскай бээр. Сөөк туберкулёзтуг кижилер, эң ылаңгыя бичии уруглар дискектериниң аарыыр чоруун чугаалаарлар, а херек кырында ону рентген-биле көөрге, ол черлер мырыңай кадык болур. Ол ышкаш аа-

(Төнчүзү 4-кү арында).

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

Чехословакия республикада чурталга тудуглары калбарып турар. Чурттуң дыка хөй районнарында чаагайжыдыр туттунган суурларны ажылчыннарга тургузуп берип турар. Острова районда «Сталинград» деп ажылчын суурну тудуп турар. Бо чылдың бирги кварталында 120 квартираларны ажыглалче киирген.

Чурукта: «Сталинград» деп суурнуң тудуу.

Чехословакияның телеграф агентилелиниң чуруу.

СЭТА-ныҢ пресслишези.

Кыдатта баштайгы ада-чурттуң паровозун бүдүрүп үндүрген

ШАНХАЙ. Кыдат Улус Республикада баштайгы ада-чурт паровозун бүдүрүп үндүргениниң дугайында Синьхуа агентилелиниң медээзин солуннар парлаан. Ол чорукка холбаштыр «Цзефанжибао» солуннуң бижип турары болза: Тяньциньниң ажылчыннарының ада-чурттуң баштайгы автомобилин бүдүрүп үндүргениниң дугайында медеглелге Кыдаттың улузу улуг өөрүшкүлел-биле ужурашканнар. Ам кыдат улус оон-даа артык улуг чедиишкиннерни — ада-чурттуң баштайгы паровозун бүдүрүп үндүргенче чедиишкинни чедип алган. Ол болза, кыдат улустуң бодунуң машина тудуушкунунуң үлетпүрүн тургузарынче орукка болгаш чаа Кыдаттың экономнуг тургузуунуң хереэ-нин талазы-биле Кыдаттың ажылынын ангызының улуг тиилелгези болур.

«Вэньгуйбао» солуннуң медээлеп турары болза, ада-чурттуң баштайгы паровозун тудуп тургускан чорук кыдат ажылчы ангының улуг тургузукчу күчүзүнүң дугайын хереилеп турары ол болур.

(СЭТА).

Румын тудугжуларның чаа тиилелгези

БУХАРЕСТ. Беш чыл планын чедишкиннинг боттандырары дээш демисешпишаан, румын тудугжулар база бир чаа кайгамчыктыг тиилелгени чедип алганнар. Доймисоте чылыг күжү-биле ажылдаар улуг электри станциязының бирги эзлээн ажылдадып эгелээнинин соонда Овидиу — 2-де турар Добруджиниң дал ортузунда тургускан ийи дугаар эң улуг ТЭЦ бодунуң тогун берип эгелээн. Дунай-Кара далай деп каналдың тудуушкунун болгаш Добруджиниң чурттакчылыгларын ол электри станциязы бодунуң тогу-биле хандырар.

Дунай-Кара далай каналының тудуушкун ажылдарының темпизи ол электри станциязының тогун ажыглап эгелээни-биле холбаштыр дүргедээр.

Овидиу—2-ниң электри станциязының хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң улуг дузаламчызының ачызында ол хире улуг чедиишкинни чедип алган деп ол электри станциязының ажыглалга киргенинге алдар болдуруп чүве бижип турар сорунар демдеглеп турарлар.

Ол электри станциязының бүгү-де херекселдерин Совет Эвилелиниңден алган болгаш шынарының талазы-биле делегейде эн-не болбаазырааган болуп турар деп солуннар демдеглеп турар. Станцияны совет тускай эртемниглериҢ ачызы-биле тургускан.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалыын август 5-те медээлээни болза:

Эрткен хүннүң дургузунда Кореяның Улустуң армиязының кезектери кыдат улустуң эки-турачы кезектери-биле кады дайзынга удур камгалалдың тулчуушкуннарын эрги туруштарынга чоруткан.

Август 5-те зениттиг артиллерияның кезектери болгаш дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжыанчылар дайзынның 4 самолёттарын андара аткан болгаш 3 самолёттарны үрей аткан.

(СЭТА).

Кореяда тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкыннар

ПЕКИН. Синьхуа агентилелдиң корреспондентизи август 3-те Кэсондан мынча деп дамчыткан:

Кореяга тайбынчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарның төлээлери база катап хуралга чыглып келирге, корей болгаш кыдат төлээлериҢ баштыны генерал Нам Ир—америк тала хуралды 7 хонуктуң дургузунда 26-ның хүнүнден эгелээш үзүктелдирип, корей болгаш кыдат таланың туттурган шериглерин өлүрер чоруун үргүлчүлеп турган дээш оларны буруудаткан.

Хуралды каггаш чоруурунуң талазы-биле оларның ажыглап турар мелегей аргазы болза, оларның күзеп турары негелделерин хүлээп алырынче корей болгаш кыдат төлээлерни албадап шыдавас болгаш туттурган шериглерни каржы ёзу-биле аажылап, өлүрүп турганының харыысалгазындан оларның дезер чоруун ындыг аргалар уштуп ап шыдавас-даа деп ол чугаалаан. Туттурган шериглерни катап эгидериниң дугайында айтырыгны Женева дугуржулгазын ёзугаар, кан-кадык угаан-биле ийи талаларның боттарының аразынга чугаалажыышкыннарны кылып тургаш шиитпирлеп болур деп Нам Ир чугаалаан.

Ындыг турбуже американнарның кол төлээзи Гаррисон туттурган шериглерни катап эгидериниң дугайында кандыг-даа үүлдерни чугаалажырындан ойталавышаан, чугаалажыышкыннарны августуң 11-ге чедир 7 хонуктуң дургузунда база катап часпарладыр деп туразы-биле сүмелээн.

Туттурган шериглер дугайында оларның кедизи чок аажылаашкыннары болза, туттурган шериглер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнге кандыг-даа деткимче болбас. Чеди хонуктуң часпарын Гариссон негеп турар чүве болганда корей болгаш кыдат талалар анаа удурланмайн турар, чүге дээрге, американнар бо айтырыгны чедип алырын күзеп турар болза, олар ам чугаалажыышкыннарны кылырындан боттарының ойталап турар чоруун соксадыр хүлээлгелиглер. Ынчангаш олар конференцияның столунуң артынга ыяк шиитпирлиг келир ужурлуг.

Июль 4-те ужурашкан штабтар офицерлери тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкыннарның төлевилелиниң кезектерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээннер.

(СЭТА).

Бельгияның компартиязының политбюрозунуң коммюниказы

БРЮССЕЛЬ. Шериг албаны эрттирериниң хуусаазын узадып турар чорукка удур демисежип турар солдаттарга болгаш ажылчы чоннарга байыр чедирип турар коммюниканы бельги коммунистиг партияның Политбюрозу үндүрерге, ону «Драпо руж» солун парлаан.

Коммюникада чугаалап турары: «Ол демиселдиң сөөлгү үеде канчаар-даа аажок калбарыышкыныг болуп турар чоруу болза, Ван Гуттуң чазаан шыңгыызы-биле дүвүредип турар, чүге дээрге, ол демисел болза, дайынга белеткениринин бүгү-де политикаларынга удурланган болгаш чепсекти эңдере кылып үндүрериниң политиказының байдалы шыңгыы кризисте таваржы бергениниң үезинде болуп турар.

Ол демиселдиң калбарып күштелиринге шак бо үе чугула херектиг болуп турар.

Оон ужурундан Политбюро болза, шеригге албан эрттирериниң хуусаазын кызырар сорулгалыг кандыг-даа чорудуушкуннарны деткиринче коммунистнериҢ чүткүлүн база катап бадыткап тур».

Шеригге албан эрттирериниң хуусаазын кызырары дээш демисел дээрге, күш-ажылдың байдалын экижидери болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деннелин экижидери дээш демисел-биле тудуш харылзаалыг дээрзиниҢ дугайын ында база айтып турар.

Бо демиселди күштелдирип, улам калбартыр төлээде коммунистер болза, бо дугайын боттарының эштери — социалистерге, христиан-нарга, партия кежигүнү эвес кижилерге шыдамыккайы-биле тайылбырлаар хүлээлгелиглер.

(СЭТА).

Дания чазактың политиказының дугайында Трумэнниң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, июль 25-те Трумэн конгресстин төзевилеллер талазы-биле, чепсектиг күштер херектериниң болгаш даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының даргаларынга чагаа чоруткан, Данияга америк «дузаламчы» көргүзерин ам-даа уламчылаар деп бодунуң шиитпирин дыңнаткан. Чагаада чугаалап турары болза: «Атлант океанның девискээриниң камгалалын быжыглаарынга дузалаар чамдык базаларны Сонгу-атлантика эвилелиниң чепсектиг күштериниге бээри-биле дани эвес чепсектиг күштерниң дани девискээрге турар чоруунга шаптыктап турган шаандакы политиканы эде көөрүнүң дугайында айтырыгны чугаалажып турар бис» деп дани чазактың кежигүннери чоокта чаа айытканнар». Ынчангаш, Трумэнниң медеглели-биле алырга, Данияның чазаа болза, Данияның девискээринге турар эргени америк чепсектиг күштерге бээр дээш бодунуң мурнундагы политиказын эде көөрүнүң дугайында айтырыгны чугаалажып турар-дыр. Оон-биле кады, «бодунуң географтыг байдалының таарымчалыг болганы-биле Дания болза, Сонгу-атлантика эвилелиниң Европада чепсектиг күштериниң дээди кол командылакчызының штабының ажылдап кылганы стратегтиг планнарынга чугула рольду ойнаар» деп Трумэн демдеглеп турар.

Ынчалзажок, америк шериглерни Данияның девискээринге тургузарынга Данияның чазаанның чөпшээрешкенинин дугайында америк агентилерниҢ дыңнадыгларынга аажок таарзынмаан бодалын Данияның даштыкы херектер министри Крафт бодунуң Ачесон-биле июль эгезинде кылган чугаалажыышкыннарының соонда илереткен деп чүвени черчериҢ журналисчи бөлүктери сагындырып турар. Ынчан Юнайтед Пресс агентилелиниҢ дыңнадып турганы болза: «Крафт биле АчесонуҢ аразынга чоруп турган чугаалажыышкыннар болза, чоокку үениҢ иштинде Данияга шериг-агаар базалары тургузарынга болгаш анаа америк самолёттарны хуваап тургузарынга хамааржып турган»

Данияның девискээринге даштыкы шериглер тургуспас дээр дугайында Данияның чазааның мурнунда кылып турган медеглелдеринге үстүнде айыткан дыңнадыглар үндезини-биле удурланышкак апааргa, Данияның даштыкы херектер министри Крафт Копенгагенге чанып келген дораан ол дыңнадыгларга дүвү-далаш-биле удурланы берген. Оон медеглээни болза: «ЧүвелерниҢ херек кырында байдалынга дүүшпес дыңнадыглар парлагылааш, сураглыг америк телеграф агентилелдери кады ажылдажылгага дуза чедирбээн деп чугаалаар ужурлуг мен» дээн.

Америк агентилелдериҢ соон дарый ам Данияның чазааның бодалгаларын тодарадырының хереэн АКШ-тың президентизи бодунуң холунда ап алган болуп турар. Трумэннин ол медеглелинге Данияның чазаа амдыызында харыылаваан:

(СЭТА).

Америк әжелелге дания улус удурланып турар

КОПЕНГАГЕН. Данияның девискээринде шериг баазаларын АКШ-тың чепсектиг күштериниҢ эргезинге дужаап бээр дээрзиниҢ дугайында дани чазактың белеткеп турарынга дани улус калбаабиле удурланып турар. Чазактың болгаш парламентиниҢ адының кырынга хүннүн-не ол чорукка удурланган резолюциялар кээп турар апарган.

Данияның чазаанга порт ажылчыннарының чоруткан удурланышкынында чугаалап турары болза: «Бистер дани девискээрге америк болгаш өске-даа даштыкы шериглерниҢ туруп турар чоруун күзевейн тур бис. Тайбынның болгаш боттарывыстың чуртувустуң тускай турар чоруунуң эрге-ажыктарын барымдаалааш, бистер болза өске чурттар-биле тайбын харылзааларны тударынга болгаш экономика болгаш садыг талазы-биле доктаамал харылзааларны тударынга күзелдиг бис». Ол ышкаш утказыг резолюцияларны Ольберг верфизиниҢ, «данмарк» деп цемент заводунуҢ, «Сипареке» заводтуҢ болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниҢ ажылчыннары үндүргеннер.

«Дайынга удур» дээр пацифистиг организацияның бо чорукка удурланган резолюциязын найсыллалдын солуннары, эң ылаңгыя «Политикен», «Берсен» деп солуннар парлааннар.

Чазактың шериг талазы-биле чорудуп турар бүгү-ле ажылдарын моон мурнунда деткип турган дани радикальдыг партияның парламентиде фракциязы безин дани девискээрлерде америк баазаларның тургустунуп турарынга тускай удурланышкынны кылыры чугула деп санап турар.

(СЭТА).

ОБЩИНАЛАР ПАЛАТАЗЫНДА

ЛОНДОН. Лондон радиозунуҢ медээлеп турары болза, общиналар палатазынга бонн болгаш париж керээлерин күштүг болдуруп бадылаарының дугайында чазактың киирген саналының талазы-биле санал бериишкини үргүлчүлеп турган.

Ол керээлер болза, Барыын Германияны боо-чепсеглээр болгаш оны АКШ-тың агрессчи планынга хаара тудар сорулгалыы билдингир.

Общиналар палатазы 40 бадылаашкыннарның хөй болганы-биле бонн дугуржулгазын күштүг болдурары дээш бадылаан. 253 бадылаашкынга удур дугуржулганы күштүг болдурары дээш 293 кижи бадылаан.

Күштүг болдуруушкунну соңгаарладырын негеп турган удурланыкчыларның киирген эдилгезин 34 бадылаашкын хөй болганы-биле хүлээп албаан.

(СЭТА).

Барыын Германияда гитлержилерни катап ковайтып турар

БЕРЛИН. Фашистиг элементилерни Барыын Германияда ковайтып турарының дугайында медеглелдер Барыын Германияның солуннарының арыннарынга бо-ла бижитине бээр апарган. Барыын Германияда гитлержи дайынзырактарның амыргазы — «Ди дейче зольдатенцейтунг», деп солун шаандакы араатанзыг өлүрүкчүлериниҢ организациязы—СС-тиҢ солдаттарының болгаш офицерлериниҢ Геллинген чоогунга чоокта чаа болуп эрткен «слёдунун» дугайында бижээн. «Слётка» шупту 1400 эсэсчилер чыылганнар. СС-тиҢ генерал-полковниги чораан Гаузер чыылганнарга чүве чугаалаан. Оон соонда «байырлыг ёзуургал» болган гитлержи араатаннарга тураскаал болдуруп бир дубту тарып олурткаш, оон чанында эсэсчилериҢ демдээ кылдыр дуб ыяштын будуун салган.

Ол-ла «слётка» чүве чугаалаан бир эсэсчи араатан дайын кем-буруулугларны кара-бажыңнардан озалдадыышкын чокка хостаарын негээн деп ол солун бижип турар.

(СЭТА).

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

СӨӨК ТУБЕРКУЛЁЗУ

(Эгези 3-кү арында).

рыг кижилер боттарының будунуҢ аарыыр чоруун «мен ревматизмниг кижи мен дээр ийикпе азы өл-шыкка алзыпканым ол-дур» дээр үүлдери дыка хөй тургулаар. Херек кырында эмчи шинчилгезин ёзугаар тодарадып көөрге, ол кижиниҢ шамнап чораан үүлдери эвес, харын үттүг чарын (таз) сөөгүнүҢ туберкулёзу болур.

Өөк үстер ышкаш туберкулёзтаан таз сөөктери болза, баштай билдиртпес. А чамдыкта кандыг-даа чылдагаан чокка хенертен дынзыдыр аарыы келир таварылгалар база турар. Ынчалза-даа ол дораан-на оожургаар болганда аарыг кижилер аарыын уттуптар. Элээн үр үе болганда база катап аарып келир. Ол удаада улам-на чидиг болгаш үргүлчүлелдиг апаар. Ол ышкаш кайы талада аараан болдур, ол талазында буттуҢ байдалы кадык буттан ыракта чингелей берип, аараан чер ыжып келир. Чамдыкта ол аарыгны таныыры берге таварылгалар туруп келир төлээде, эмчи кижи ылавылап билип алыр дээш аарыг кижини эмневейн-даа анаа-ла хайгаараар. Ол чорук аарыгны улам тодараткаш, эмнедиишкинни чогуур үезинде эгелээриниҢ аргазын берип турар.

БуттуҢ дискектери база-ла туберкулёзтай берген турар. Ону таныырда чүс дужунуҢ дескиленчи бергенинден болгаш шала ыжыксымаар хевирлиг апарганындан таныыр. Оон аңгыда кылыштаарга ындыг-ла кончуг бергедээшкин чок шаптыктааштар бар апарза, ол туберкулёзтан аараан чүс-түр дээрзи тодаргай апаар. Ындыг-даа болза, анаа кемдээн чүс база туруп болур. Уштунган чүстер соонда кээп ыжык байдалдыг болур ужурундан оон демдээн туберкулёзтан ангылаары берге. Оон ужурундан аарыгларны аңгылаарда тодаргай шинчилге кылыры негетинер. Оон ылгалы болза, кадык таладан ыракта-ла чингелеп, ара бээри болур.

Ол ышкаш чода чүзүнүҢ туберкулёзунуҢ аарып эгелей берген баштайгы үезинде, аарыг кижи олургаш турарга, будунуҢ дискээ ээлбейн, хөндүрүлбейн баар демдектер база бар. Бир эвес аарыг дыка нептереввээнде эмнеп эгелээр болза, эжиртип ап болур, а бир эвес аарыг хөлү эртип турар болза, эмнээри дыка берге.

Эгин үстери туберкулёзтаанда ышпайн барып болур. Чүгле эгин девискээри дынзыы-биле аарыыр апаар. Холду көдүрүп, ынай-бээр шимчедирге дыка аарышылыг. Ол ышкаш оожургаашкынныг—удуп, шимчевейн олурган үеде онза аарышылыг болур.

Оон бир тодарап келир демдээ болза, шынганнар арып, чингелеп келири болур. Ол болза, арай боорда билдиртип болур. КижиниҢ чарны оон эттериниҢ соолбургай апарганындан дөстейип келир. СөөктүҢ бо кезээнге туберкулёзтуҢ тыптыышкыны болза, кандыг-даа ыжык, ириңнээшкин чокка аарып эрттер болгаш ону ревматизм ийикпе нерва аарыы деп соора танып болур.

Ынчалза-даа рентген аппарат бо аарыгны өске аарыглардан кончуг көскүзү-биле ылгап шыдаар.

Өжүн болгаш кыры чүстери туберкулёзтаанының үезинде база-ла ыжыктыг болур болгаш кажан шимчедирге доңгун болгаш эпчок. Ол ыжыктар чымчап ириңнээш частыр.

Ам бистер колдуунда-ла уругларга таваржыр бир туберкулёзтуг аарыгны чугаалажып көрээлинер. Аарыг уругларның холдарының болгаш буттарының салаалары кызыл болуп ыжа бээр. Кежи чугалап, доңган хевирлиг апаар. Ол аарыгны чаа эгелеп турда, эжиртири кончуг белен. Ынчангаш озалдадыышкын чокка эмчиге баары чугула.

Майык чүзүнге сөөк туберкулёзунуҢ микробтары элбээ-биле ханылай берип болур. Баштайгы үеде тавангайлар аарышылыг апаар. Баштай улуг эвес ыжыктыг болза-даа, сөөлзүредир чооннавышаан, майык дендии ыжып, улгады бээр. Ол ыжык мурнунда чүстер аарыы ышкаш базала ириңнелип частыр.

ЭзгилериҢ болгаш төштүҢ туберкулёзу база-ла ховар эвес аарыг болур. ЭзгилериниҢ болгаш төштүҢ аарыырының билдиртип келири дөмей. Мурнунда көрген аарыгларывыс ышкаш ээгилериҢ болгаш төштүҢ туберкулёзу аарыг кижиниҢ бодуңа ук аарыг изиг түлүктей бергенде билдине бээр. ЭзгилериҢ бир кезээнге ийикпе азы төштүҢ бир чериниге ыжык чер—абсцесс (ыжып. чазылган чер) тыпты бээрге, ам ол аарыг кижи эмчиге баар таваылгалар бар. Ол болза, аарыгның эге үези эвес, а эн-не түлүктээшкин болур.

Ол ыжыктың куйлаашкыны кешке амдыызында четпээнде ам эмнээшкинни эгелээр болза, оон түннелиҢ чедиишкинниг болуп доостур. Көргенивис бүгү чүстериҢ туберкулёзтан аарыыр чоруу болза, нептеоенгей азы соок ыжыышкыннар деп адаар хевирлерлиг болур. Ыжык черниҢ ийикпе азы ниити организмниҢ температуразының бедиишкинин болдурар, ыжыктан ылгаарда ниитизи-биле хаваннай аарак ыжар чорукту соок ыжык деп адап турар. Ынчангаш соок эвес ыжыктың ириңнеп төңгениниҢ соонда экириишкин дүрген болур, а соок ыжык болза, чарылганының соонда экириири саадалдыг болур болгаш оңгарланчак черлер база тыптыр. Ол черлеоден дыка-ла үр үениҢ дургузунда, чамдыкта элээн каш чылдар дургузунда ирин төктүп чоруур болур. Ол оңгарланчак кылдыр арттып калган ирин үнүп чоруур черлер аарыг кижиниҢ мага-бодун дыка баксырадыр. Сөөк туберкулёзунуҢ нептерээр хевирлиг ыжыы болза, сөөк кезээниҢ чоок-кавызынга тараар болгаш кажан ирини үнүп турар апарганда оон ирини шынган эттериҢ аайы-биле үнер. Оорга сөөктериниҢ туберкулёзунуҢ үезинде оларның эң адаңы сөөгүнге аарыгның нептерээшкинниг ыжыы тыптып болур. Ол үеде оорганың эң адааңда сөөктерингe аарыг дынзыг болур эвес, харын-даа таз органнарынга база күштүг болур. Ынчан аарыг кижиниҢ кадыг, суук албаны ызыртынмастаар чорук турар. Бир эвес аарыг кижи бодунуҢ аарыының дугайын чогуур өйүнде көргеш, эмчиге бээрга, эмчи чери эрте-дээре чогуур хемчеглерин алган болза, сөөк туберкулёзунуҢ үстүнде көргенивис ышкаш ындыг бергедээшкиннери таварышпайн барып болур. Бир эвес аарыг кижиниҢ ол аарыы берге байдалдыг-даа болза, ол эмчиниҢ сүмезин, айтыышкыннарын шыдамыккай ёзу-биле күүседир болза, база эжирип үнер. Аар бергедээшкиннериҢ мурнунда чогуур өйүнде эмчиге барган кижилер бо аарыгдан шалыпкыны-биле адырлып үнерлер.

Чаш уруглар эмнелге черинге болгаш санаторийге-даа эмнедип турарының үезинде оон чүгле экириириниҢ эвес, харын-даа долу амыдыралбиле чурттаарының дугайында сагыш салыры чугула ажылдың бирээзи. Ынчангаш улуг болгаш бичедаа кижилер эмнелгениҢ хуусаазын доозуп үнгеш, боттарының өг-бүлезинге, ажылдап турар албан, бүдүрүлге черлеринге кадык-шыырак, социалистиг ниитилелдиҢ долу үнелиг кежигүнү кылдыр ээп көөрлер

Эмчи. Л. БАСКАКОВА.

Харыысалгалыг редакторнуҢ оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

ОблкүүскомнуҢ чанында уран-чүүлдер херээниҢ талазы-биле Тыва область килдизи болгаш чоннуҢ уран-чүүлдер бажыңы 1952 чылдың август—сентябрь айларда Кызыл хоорайга бот-тывынгыр чурукчуларының бир дугаар область делгелгезин организастаар, анаа Тываның доктаамал ажылдап турар чурукчуларының кылган чуруктарын база делгээр. Делгелгеге үүл-бүрү будуктар, бөдүүн карандаш, сангина, хөмүр-биле чураан чуруктарны эккеп болур.

Ол ышкаш ыяштан, чонар даштан, пластмасстан, кезип, чазап кылган үүлдерни, янзы-бүрү металлдан куткан үүлдерни, даараан левис болгаш өске-даа үүлдерни хүлээп алыр. Область делгелгезинге киржирин күзээр кижилер боттарының ажылдарын моон адааңда адресче чорудар.

Кызыл, Кочетов кудумчузу 67, улустуҢ уран-чүүлүнүҢ область бажыңы, Область делгелгезинге.

Делгелгеге киржир үүлдерни бо чылдың сентябрь 1-ге чедир хүлээп алырын доктааткан. Делгелгени ажыдар хүнүн тускай чарлаптар.

ОРГКОМИССИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуҢ 3—62, харыысалгалыг редакторнуҢ оралакчызының, партийна амыдырал, культура амыдырал болгаш уран-чүүл килдистериниҢ—3—88; харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажылы-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниҢ—3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65

Б01514. ОблкүүскомнуҢ типографиязы.